

Kan den nuværende Ordning af Roesukkerindustrien her i Landet ansees for tilfredsstillende?

Foredrag i det kgl. Landhusholdningsseiskab d. 11te April 1883
af Etatsraad E. Tesdorpf.

Naar jeg iaften har opfordret vort Selskabs Medlemmer til at underkaste det Spørgsmaal: »Kan den nuværende Ordning af Roesukker-Industrien i Danmark ansees for tilfredsstillende« en Drøftelse, behøver jeg næppe at forklare Dem Grunden til denne min Opfordring. Jeg møder her, fordi jeg føler mig forpligtet til at opkaste det nævnte Spørgsmaal og at bidrage min Skjærv til at belyse dette. Det er saare fjernt fra mig at ville drage tilfæls imod en enkelt Mand, imod en enkelt Institution, imod en enkelt Klasse af mine Medborgere, allermindst kunde det falde mig ind i denne Aftenstund at ville kritisere den udmærkede Mand, der for Tiden staaer i Spidsen for den nuværende Ordning af Roesukkersagen. Jeg har fornylig været saa heldig at kunne være med, da hans Venner og Standsfæller samledes om ham for at fejre hans 25aarige beundringsværdige Virksomhed i sit Fædreland; jeg siger, jeg var med til denne Fæst, og betragtede det som en særlig Gunst ved denne Lejlighed at kunne udtale, hvorledes ogsaa den danske Jordbruger bør erkjende og erkjender de overordentlige Fortjenester, Etatsraad Tietgen har paa alle Omraader for det danske Samfund i sin Almindelighed. Det er mig en Hjertesag at forudskikke denne Be-

mærkning, eftersom mine uforbeholdne Udtalelser muligen kunne fremkalde en Opfattelse, som er mig fremmed; thi mine Bestræbelser gjælde idag som altid kun Sagen.

Det er nu 7 Aar siden, at jeg havde anmodet om Ordet i den samme Sag i denne Sal. Vel vare i Aarene 1872 og 1873 Forsøg blevne paabegyndte baade paa Fyen og paa Lolland for at overføre Roesukker-Industrien paa dansk Grund; Forsøg, — som paa Fyen bleve baarne op af de livskraftige danske Sukkerfabrikker, medens Roesukkerfabrikken paa Lolland var i Hænderne paa et Aktieselskab, hvis Midler viste sig ikke at være tilstrækkelige for at overvinde de med Banebrydningen forbundne Vanskeligheder og pekuniære Fordringer, især under saadanne Forhold som dem, hvorunder denne unge Industri begyndte sin Virksomhed.

I 3 Aar havde, da jeg den 15. Marts 1876 holdt mit Foredrag i Selskabet, Sukkerfabrikkerne kæmpet med overordentlige Vanskeligheder, og det var allerede den Gang tydeligt, at saafremt Staten ikke vilde træde kraftig støttende til, saaledes at Sagen kunde føres udover disse svære Begyndelsesstadier, vilde især Roesukkerfabrikken paa Lolland komme til at standse og Fabrikken paa Fyen i en Aarrække fortsætte et vegeterende Liv, uagtet de ledende Kræfter paa begge Steder kæmpede med en Ibsordighed, om hvilken det vel kunde siges, at den var i allerhøjeste Grad prisværdig. Et større Jordbrug var forenet med Fabrikken paa Lolland, hvilket, i hvor rigtigt det end i og for sig maatte erkjendes at være for dette Anlæg, som særlig var bestemt til at være Banebryder, alligevel til Begyndelse gjorde Sagen end mere besværlig. De hæderlige Mænd, hvis utrættelige Virksomhed stod i Spidsen for dette vanskelige Foretagende, ville indrømme, at deres Venner stod dem troligen bi under denne svære Kamp, ikke alene at de gik til Yderlighedens Rand med at ofre af deres egne begrænsede Midler, men de bleve ej trætte af at bønfalde Regjeringen og Rigsdagen om ikke at lade en Sag falde, hvis heldige Gjennemførelse uomtvistelig i Tidernes

Løb vilde blive til en sand Velsignelse for Landet. Man henviste til Frankrigs og Tysklands blomstrende Roesukkerindustri, som dengang allerede havde gjort en saadan Fremgang, at vi aldeles ikke kunde være i Tvivl om, hvad vi her hjemme Tid efter anden vilde kunne opnaa, naar Industrien blev ledet ind i en solid Gænge, hvortil selvfølgeligen midlertidige Ofre fra Statens Side maatte erkjendes at være nødvendige.

Thi det maatte staa klart for os, at her skulde i Virkeligheden en fuldstændig ny Industri erobres. Vi erobrede jo paa en Maade de overordentlige Fremskridt, vi have gjort paa Mælkeriets Omraade; vi erobrede atter paa en Maade Exporten af levende Kreaturer til Storbritanien og dermed den ubetalelige og stadig voxende Kreaturfednings Virksomhed, men paa disse Omraader var alligevel i begge Tilfælde egentlig kun Tale om en Udvikling; Fundamentet forelaa. — Anderledes stillede det sig med Roesukkerindustrien, her var intet Fundament, andet end en heldig Jordbund, hvorpaa Roerne kunde voxe.

Nationaløkonomerne have til alle Tider været uenige om Statens Forhold til nye Virksomheder, om disse end tegnede til at kunne blive nok saa almennyttige, men de gode Herrer have altid kun kunnet bevæge sig paa Theoriens taagede Omraade, naar de forlade Erfaringernes Rækker. Vi leve i en underlig Tid, i hvilken lydeligere end nogensinde før Raabet høres: der maa gjøres mere for Agerbruget, hvad enten vi se hen til den lange Række af hurtig sig afløsende Ministerier i Frankrig, til Englands om Magten bejlende tvende store Partier, til Italiens unge Selvregjering, til Tysklands gjærende politiske Fraktioner, eller til de mindre Stater som Belgien og Holland, overalt forsikre de styrende Mænd, at for Agerbruget er der langt fra gjort nok. Jordbrugeren er efter deres Sigende den solideste Borger og Jordbruget det egentlige Fundament for Nationens varige Velvære. Ethvert nyt Ministerprogram taler i samme Toneart, og dog, hvorledes lyde Statistikkens uomtvistelige Tal fra saa godt som samt-

lige Europas Lande, uagtet al denne ømme Kjærlighed til Jordens Brug og dens Dyrkere: — den mest forunderlige Stagnation for ikke at sige Tilbagegang saa godt som overalt. Sagen er i Virkeligheden den, at det, vi Landmænd bedst forstaa os paa og mest lægge os efter, er den Kunst at gjøre os Jorden underdanig.

Skoen trykker Landmanden, og Landmanden trykker Jorden, og al den megen Tale om, at der bør gjøres mere for Agerbruget, udmunder ogsaa fra de Styrendes Side i det Spørgsmaal: hvorledes garanteres Statens Indkomster bedst. Vore samtlige Finantsministre have i de sidste 3 Decennier med Hensyn til Roesukkerindustrien sunget den samme Vise, ikke en eneste af disse iøvrigt udmærkede Mænd har med Velvillie seet paa denne mægtige Erhvervsgren af Danmarks Jord. — Spørgsmaalet har for dem alle været, hvorledes beskatter jeg denne generende Industri solidest, for at Staten Intet mister, medens Spørgsmaalet skulde være kommet til at lyde: hvorledes skal Staten stille sig til Roesukkerindustrien, for at denne kan blive til en virkelig Løftestang paa det fremadskridende store og vanskelige Agerbrugs Omraade og derved blive til en sand Velsignelse for Landet.

Det maatte staa klart for vore styrende Mænd i 1873, enten tilintetgjør Loven af 3. Maj samme Aar denne unge Industri, eller den udleveres ved denne Lov til Kapitalen, thi Jordbrugeren turde efter Alt hvad der forelaa ikke binde an med den. De unge ualmindelig dygtige Mænd, som paa hin Tid paabegyndte Sukkerfabrikken paa Lolland, pressede mig stærkt, at jeg skulde tage Part i deres Foretagende; jeg kunde kun svare dem, saaledes som Regjeringen stiller sig til Sagen, gaaer den aldrig, jeg tør aldeles ikke befatte mig med den. Desværre gik min Spaadom kun alt for grundig i Opfyldelse; efter en Kamp, som vi Tilgrænsende ikke let ville glemme, maatte vi opleve en »Krack«, som vi i vor Tid ej have erfaret Mage til paa det landøkonomiske Omraade. Tabene vare store, men

størst for Lederne, hvilke imidlertid ikke have mistet deres Medborgeres Agtelse og Velvillie.

Imellem Jordbrugerne var ved denne Lejlighed Troen og Tilliden til Roesukkerindustrien fuldstændig gaaet tabt. Fabrikken paa Lolland med sit nye Inventarium, sine Beholdninger etc. blev efter Sigende saa godt som givet bort, hvorved Industrien imidlertid fandt et nyt Fodfæste. Fabrikken Lolland gik først over i Hænderne paa et Konsortium, hvilket derefter afhændede den til Sukkerfabrikkerne i Kjøbenhavn. Disse sidste behandlede Sagen med aldeles uomtvistelig Dygtighed, men bleve jo ogsaa stærkt støttede af de Erfaringer, som især Fabrikken »Lolland« med saa overordentlige Ofre havde tilvejebragt. Banen var brudt. Eftersom Landmændene ej kunde magte paa hin Tid at overtage Fabrikken, maatte det paaskjønnnes, at Andre traadte til og forhindrede, at hele Foretagendet faldt sammen i Grus.

Atter gik nogle Aar, de gunstige Forhold, hvorunder Fabrikkerne efterhaanden arbejdede, gav Sukkerfabrikkerne i Kjøbenhavn Mod til at forene sig med Landmændene i Lollands Nørre- og Sønderherred og til at bygge Fabrikken ved Nakskov, og den vil blive efterfulgt af en Sukkerfabrik paa Møen, paa Sælland ved Slagelse og paa Fyen ved Assens, hvilke 6 Fabrikker skulde være i Stand til at kunne tilfredsstille Landets Sukkerforbrug.

Spørge vi nu: kan denne Ordning af Roesukkerindustrien i Danmark ansees for tilfredsstillende, maa vi derpaa svare aldeles ubetinget Nej. Jeg anseer den i alle Henseender for at være saare uheldig. Mine Grunde ere følgende:

Samtlige Erfaringer i de sidste Decennier, uden nogen eneste Undtagelse, i de Lande, hvor Roesukkerindustrien trives og betragtes som et virkeligt stort og varigt Gode, baade for den større og den mindre Jordbruger, gaa ud paa at lære os, at Raastoffets Tilvejebringelse og Raastoffets Forarbejdelse skal forenes paa de samme Hænder. Den hele Virksomheds heldige Udfald beroer i alt Væsentligt

paa, at Vedkommende, der slutte sig sammen om en saadan Virksomhed, føle sig solidarisk forpligtede at værne om Foretagendets heldige Udfald ved fælles Bestræbelser paa alle Omraader. Naar man rejser i Tysklands Sukkeregne, er dette Sammenarbejde saare paafaldende og gjør sig saa stærkt gjældende, at kun de Fabrikker spaaes en Fremtid, der ere byggede paa dette Princip, hvilket unægtelig ikke undrer mig, thi da jeg for første Gang om Vinteren 1856—57 kom til Preussisk-Sachsen for at se mig om imellem Roesukkerdyrkerne, sagde mig de Herrer, som kun dyrkede og solgte Roerne til dem, der samtidig forarbejdede dem: vi gjøre en daarlig Forretning, Fløden skummes af Fabrikanterne, vi kunne i Længden ingen Interesse have for denne Kultur. Kun efterhaanden har denne Opfattelse brudt sig sin Vej til en fuldstændig klar Opfattelse af disse Forhold, til, at den omsider har ført til, at nu kun Aktiefabrikker opføres, de andre ere fuldstændig opgivne. Imellem Hannovers 32 eller 33 Sukkerfabrikker findes fra ældre Tid een saakaldt Kjøbefabrik, hvorom en af dens Direktører fornylig sagde mig, at den ikke havde nogen Fremtid.

Hvorledes Sagen vil stille sig hos os, er jo vanskeligt at forudsige. Jeg er meget langt fra at ville paastaa, at de københavnske Sukkerfabriker have misbrugt deres midlertidige Overlegenhed. Jeg vil tvertimod indrømme, at de i Forhold til deres Raaderum have været imødekommende, men Systemet er galt og har kun faaet Overtag derved, at de rette Vedkommende ikke have været paa deres Post.

I Tyskland betales for Tiden, — naar jeg gaaer ud fra Hr. Erhard Frederiksens Beregning, at Prisen for normale Sukkerroer paa vore Fabrikker er 83 Øre pr. Centner, — circa 10 à 15 Øre mere pr. Centner, hvormed Producenterne i Nabolandet imidlertid saare langt fra ere fornøjede, thi de gjøre jo Regning paa, det ene Aar med det andet, en Andel i Fabrikationens Dividende, der skaffer dem en meget væsentlig højere Pris for deres Roer.

Fabrikkerne her forlange, at der sikres dem et bestemt meget betydeligt Areal i 10 Aar til en fast Pris. Jeg tilstaaer, at jeg ikke møder her iaften for at underkaste disse Overenskomster nogen egentlig Kritik, uagtet Sagen har sin meget alvorlige Side for Vedkommende. Man siger os, at de Producenter, der ere gaaede ind paa saaledes at sælge 10 Aar forud, ere blevne lovede 10 % af Fabrikkens Overskud, efterat 5 % først er trukken fra for Anlægs- og Driftskapital. Jeg er nøjere bekendt med en hel Række af Fabrikker i det Hildesheimske, særlig med en af de nyere, der har arbejdet siden 1876, Fabrikken Northeim; dernæst med Fabrikken Schlonsted i Pr. Sachsen. Northeim giver pr. Centner Roer 98 Øre og Affaldet tilbage, længere hen i Efteraaret 107 Øre. Denne Fabrik giver Vedkommende, der forpligte sig at levere Roer til den fastsatte Pris i 10 Aar, efter Fradrag af 6 %, $\frac{1}{3}$ Del Andel i Dividenden. Andre Fabrikker give den halve Andel paa de samme Vilkaar. —

Northeim gav i Vinteren 1876—77 ved halv Kampagne 19 %

i andet Aar hel Kampagne	35 %
i tredje Aar — —	25 —
i fjerde Aar — —	40 —
i femte Aar — —	29 —

foruden Reservefond etc. etc. — Dette Udbytte gives ved den mest ædruelige solide Beregning. 1 Aktie udgjør 1000 Thaler, med Forpligtelse at dyrke 10 Morgen (5 Tønder Land) med Sukkerroer.

Naar man gjør sig bekendt med disse Anlæg, hvorefter det ene er opstaaet efter det andet, uden tilsyneladende Vanskeligheder, synes det forunderligt, at vi ikke skulde kunne præstere, hvad det forholdsvis fattige Tyskland har præsteret i en saa stor Maalestok igjennem en Række af Aar.

Arbejdernes Fortjeneste er den samme i begge Lande; Tyskland har imidlertid tilsyneladende forholdsvis lettere ved at skaffe sig den fornødne Arbejdskraft. — Med Hensyn

til Klima ere vi uomtvistelig væsentlig vanskeligere stillede paa Grund af vore regnfulde Efteraarsmaaneder September og Oktober, hvilket gjør denne hele Industri hos os, om end ikke tvivlsom, saa dog betænkelig. Allerede i 1876 kunde jeg opgive Gjennemsnitsnedbøren for 10 Aar i Midten af Sælland for September Maaned til 79 Millimeter, medens den i Hannover kun udgjør 40,1 m. m. — Ogsaa i andre Henseender bør vi da endelig fastholde, at det langtfra er Guld Alt hvad glimrer. — En af mine intimeste Venner i det Hildesheimske meddeler mig, at han har en Nabo, der har drevet en særdeles god Ejendom med bedste Sukkerjorder igjennem en lang Aarrække; han har Ord for at være en af de solideste Regnemestre i en stor Omkreds. Denne Mand har aldrig villet gaa ind paa Roesukkerindustrien, men har stadig kunnet dokumentere fuldtud det samme Nettoudbytte af sin Ejendom, som Naboerne have kunnet meddele. Sønnen, der nu allerede for 4 Aar siden har overtaget Faderens Ejendom, befinder sig ligesaa vel som Faderen uden Sukkerroer. Vi ere uomtvistelig heldigere stillede med Hensyn til den intensive Kobbeldrift end vore Kollegaer i Hannover, af mange Grunde, og Spørgsmaalet: Foderroer eller Sukkerroer opkastes med stor Berettigelse og vil for mit Vedkommende ej være tvivlsomt, naar jeg ingen anden Udvej havde for mine Sukkerroer end at sælge dem til de københavnske Sukkerfabrikker.

Dette skal imidlertid langtfra sige, at jeg, eftersom den nuværende Ordning af Roesukkersagen lidet falder i min Smag, af den Grund kunde ønske at se denne udmærkede Industri visne hen. Unægtelig seer jeg ikke Land for Tiden. Man vil jo selvfølgelig svare mig, paatag Dem selv at oprette en Aktiesukkerfabrik; hertil vil jeg paa Forhaand henvise til, hvad jeg allerede ytrede for 7 Aar siden, da det samme Spørgsmaal diskuteredes her i Salen. Jeg ytrede den Gang: Skjøndt jeg var traadt i Breschen den Aften, saa ventede jeg dog aldrig at blive Part i Sagen. I min allerede den Gang fremrykkede Alder

og med det svære Arbejde, som i Forvejen hvilede paa mig, kunde jeg ikke indlade mig derpaa.

At Roesukkerindustrien ikke er kommen i en sundere Gænge i Danmark, betragter jeg, Alt vel overvejet, som i høj Grad beklageligt. Jeg tør ikke lade være paa dette Sted at udtale, hvem jeg troer at maatte gjøre ansvarlig for Sagens foreløbig uheldige Udfald.

Den væsentligste Skyld bærer i mine Øjne Regjeringen, der lige fra Begyndelsen af ikke har havt det rigtige Syn paa denne Sag. Vore ledende Mænd havde ingen Tillid til en Virksomhed, som var dem fremmed; dette blev gjentagende udtalt offentlig i Thingene, de gjorde sig heller ikke Umage for at sætte sig ind i Sagen. Kammerherre Ramus maatte studere Beskatningsforholdene, og dermed lod man sig nøje paa en Tid, hvor det stod saa vitterlig, som vel nogen Sandhed kunde konstateres, at det var det fremadskridende Jordbrug, der havde fyldt Landets Kasser, og der under Herrens mægtige Bistand ogsaa fremdeles kunde love at ville gjøre det, saafremt dets Bestræbelser bleve støttede, men denne Støtte blev fuldstændig nægtet og dermed den allerede i Forvejen kun svage Tillid til denne Sag saa godt som tilintetgjort.

I anden Række kan jeg ikke fritage Landets store Grundbesiddere for at rette den Bebrejdelse til dem, at de heller ikke ved denne Lejlighed vilde træde i Spidsen for at opfylde deres uomtvistelige Pligt at være Kulturens Bærere. De kunde i 1882 aldeles ikke undskylde sig med, at Sagen skulde være dem fremmed, thi den laa klart for Alles Øjne, ligesaa klart som Frugterne af de Bestræbelser, som i den sidste Menneskealder have gjort sig gjældende i Danmark paa den landøkonomiske Kulturs Omraade.

Ikke noget Land i Europa er tilnærmelsesvis saa stærkt blevet berørt af denne Strøm som netop Danmark. — De kjende Allesammen, mine Herrer, det uhyre Forspring, vore gamle Hertugdømmer havde for Kongeriget for 30 à 40 Aar siden, den mægtige Forskjel, som fandtes paa Jordens Værdier der og her; hvorledes seer det ud for

Tiden? De dejlige igjennem en lang Aarrække vel administrerede Godser i det østlige Holsten, hvad kunne de bære, hvad kunne de svare for Tiden? De Ponkerske Godser, de storhertugelige oldenborgske Godser blive bortforpagtede for 8 preussiske Thaler pr. Tønde Land, og saa svarer Ejeren de kongelige Skatter og besørger Hovedreparationerne. — Jeg vil spørge vore ærede Godsejere, hvad de synes om saadanne Afgifter, og spørge videre, hvem de Herrer have at takke for de besynderlig gunstige Forhold, hvorunder de bygge og bo. — Jeg for mit Vedkommende havde ventet af disse hæderlige Mænd i Assens og Slagelse Omegn, at de i Sukkersagen havde stillet Foretagender paa Benene, som vare jævnbyrdige med, hvad Danmark iøvrigt har præsteret i de sidste Decennier paa det landøkonomiske Omraade.

Naar jeg iøvrigt gennemgaaer alle de Faktorer, som skulde have været med til at erobre Sukkerindustrien for vort Land, skal jeg ikke lade være at tilføje, Sandheden tro, at det Selskab, i hvis Sal vi nyde Gjæstfrihed iaften, og til hvilket jeg selv har været knyttet igjennem en lang Aarrække ved de stærkeste Baand, efter min Opfattelse ej kan fritages for den Bebrejdelse at have forsømt sig i denne Sag; vi have paa ingen Maade gjort det, vi kunde og burde have gjort for Sukkerindustrien; det paalaa os at tilvejebringe den størst mulige Klarhed, det mest uheldede Syn paa Sukkersagen, der Aar efter Aar burde have været drøftet og forhandlet i denne Sal, støttet og baaret op af de Undersøgelser, som vore Afsendinge havde bragt hjem til os, baade fra vort eget Land og fra Frankrig, Tyskland, Belgien etc.

Det kan aldeles ikke hjælpe at nægte, at i denne Retning have vi forsømt os, medens vi i saa mange andre Henseender have viist Landet Tjenester, der vanskelig ville blive skrevne i Glemmebogen.

Men jeg har lagt meget stærk Beslag paa Deres Tid og Deres Opmærksomhed. Jeg lovede Dem i Begyndelsen, hvilket jeg imidlertid altid gjør, naar jeg ytrer mig offentlig,